

Fjodor Michajlovič **Dostojevskij** (11. 11. 1821 Moskva – 9. 2. 1881 Petrohrad)
(Фёдор Михайлович Достоевский)

Ruský spisovatel a vydavatel časopisů. Představitel uměleckého směru **realismu**, částečně ovlivněn **naturalismem**.

Pocházel z **rodiny lékaře v nemocnici pro chudé**.

Po absolvování **vojenské inženýrské školy** v tehdejší ruském hlavním městě Petrohradě zůstal v armádě jen krátce (do r. 1843) a pak se začal živit jako **literát**. Hluboce jej oslovovala otázka příkrých rozdílů v ruské společnosti. Jeho názory na věci veřejné se utvářely na pozadí tehdejších sporů mezi dvěma křídly ruských intelektuálů: slavjanofilů a zapadníků. Slavjanofilové zdůrazňovali význam tradiční pospolitosti ruského venkova, silně ovlivněné pravoslavným křesťanstvím, zapadníci prosazovali přibližování Ruska západoevropskému podnikatelskému racionalismu.

Dostojevskij tíhnul spíše ke **slavjanofilům**: prosazoval obnovení hlubokého vztahu ruského člověka k vlastní půdě; pro tuto myšlenku používal pojem *počvenničestvo* (od ruského slova *počva* = *zemědělská půda*). Viděl **všechny sociální konflikty ruského venkova**, ale byl přesvědčen, že **je lze překlenout spojením venkovského obyvatelstva se světem vzdělaných lidí**, aby se tak ruská vesnice vyhnula bezohlednému a přitom přízemnímu světu moderního podnikání.

Zároveň však přijímal i revoluční myšlenkové podněty přicházející ze Západu: tak se na zhruba dva roky ocitl ve skupině revolučně naladěných intelektuálů, v jejímž čele stál Michail Vasiljevič Petraševskij. V r. 1849 byli členové těchto **kroužků Petraševského (petraševci)** včetně samotného zakladatele **odsouzeni k trestu smrti**: verdikt jim byl těsně před očekávanou popravou změněn na **nucené práce na Sibiři**. Dostojevskij tam strávil čtyři roky (1850 – 1854) a dalších pět let (1854 – 1859) musel na Sibiři (v Semipalatinsku) zůstat v armádě jako obyčejný voják. **Pobyt ve vězení** Dostojevského natrvalo ovlivnil. Život vedle zubožených spoluvězňů s pozoruhodnými osudy i vlastní utrpení prohloubené nevyléčitelnou záchvatovitou nemocí **epilepsií** (padoucnicí) soustředily jeho pozornost na složité otázky lidského nitra.

Teprve v r. 1859 se mohl vrátit do Petrohradu, kde se v **podmínkách lehké liberalizace** (uvolnění) poměrů (v r. 1861 bylo v Rusku zrušeno nevolnictví) **aktivně zapojil do veřejného života**. Poté, co svá léta v sibiřské věznici zobrazil v autobiografické knize *Zápisky z Mrtvého domu*, vrhl se – se starším bratrem Michailem (1820 – 1864) a dalšími společníky – na vydávání **časopisu**, jímž chtěl šířit především své názory na společenské přeměny. Nebyl však nadán schopností ekonomické rozvahy a jako vydavatel i literát se pravidelně dostával do finančních těžkostí. Někdy také čelil obstrukcím ze strany policie. Po periodiku *Čas* (Vremja; 1861 – 1863) to zkusil ještě s časopisem *Epocha* (1864 – 1865), ale opět bez trvalého úspěchu.

Obrátil se tedy (poměrně pozdě, neboť již **jako pětáctýřicetiletý**) **k soustavné románové tvorbě** a již **prvním** z této řady děl, **románem *Zločin a trest*** (1866), si získal značnou proslulost. Román poprvé vyšel (jak bývalo tehdy v evropském literárním světě zvykem) na pokračování v časopise: jednalo se o měsíčník *Ruský věstník* (Russkij věstnik) a Dostojevskij tam od té doby uveřejňoval všechny své další větší romány.

Byl dvakrát ženatý: první manželku, vdovu po úředníkovi Marii Isajevovou, si přivezl ze Sibiře, ale zemřela již r. 1864; podruhé se oženil (r. 1867) se svou stenografkou Annou Snitkinovou (1846 – 1918): z jejich dětí se dospělosti dožili dcera a syn.

Pobýval i v zahraničí: na začátku 60. let si v Německu léčil epilepsii; na přelomu 60. a 70. let podnikl s manželkou Annou cestu po Evropě, aby unikl svým ruským věřitelům: tehdy (v r. 1869) navštívili – na pouhé tři dny – také Prahu, ale jejich pobyt tu nevyvolal prakticky žádný ohlas. Své finanční problémy si Dostojevskij prohluboval také svou trvalou hráčskou vášní.

Po návratu do Ruska ještě vydával (v 70. letech) vlastní měsíčník *Deník spisovatele* (Dněvnik pisatelja). Posledním velkým publicistickým činem Dostojevského byl v r. 1880 projev při

odhalování pomníku básníka Alexandra Sergejeviče Puškina v Moskvě: ve své řeči se vrátil ke srovnání stanovisek slavjanofilů a zapadníků.

Když Dostojevskij v Petrohradě zemřel, jeho pohřbu se zúčastnily nevídané davy lidí.

Pro své **umění spojovat působivé líčení prostředí s hlubokými pohledy do psychologie postav** náleží Dostojevskij **mezi nejvýznamnější světové spisovatele všech dob**. Jeho díla jsou založena na **polyfonickém vyprávěcím principu**: jednotlivé postavy přinášejí do textu řadu rovnoprávných hlasů (spatřuje se tu zásadní rozdíl od způsobu, jakým psal další proslulý ruský romanopisec, Lev Nikolajevič Tolstoj, v jehož dílech vždy hrál určující roli hlas i postoj vypravěče). Dostojevského pluralitní přístup měl velký vliv na moderní a postmoderní literaturu 20. (a 21.) století. Ve světě prózy zaujímá Dostojevskij podobně výjimečné postavení, jaké je ve světovém dramatu vyhrazeno dalšímu vynikajícímu znalci lidských povah, Angličanu Williamu Shakespearovi.

Některá díla:

Autobiografická kniha o letech věznění **Zápisky z Mrtvého domu** (Zapiski iz Mertvogo doma; Записки из Мёртвого дома; 1860 – 1862; podle tohoto námětu vznikla také česká opera *Z Mrtvého domu*: hudba i libreto Leoš Janáček, premiéra r. 1930 v Národním divadle v Brně).

Romány **Chudí lidé** (Bednyje ljudi; Бедные люди; 1846), **Ponížení a uražení** (Unižennyje i oskorblennyje; Униженные и оскорблённые; 1861; po 2. světové válce vycházejí české překlady pod obráceným názvem *Uražení a ponížení*), **Zločin a trest** (Prestuplenije i nakazanije; Преступление и наказание; 1866; z filmových verzí vyniká francouzský film z r. 1956: režie Georges Lampin, v hlavních rolích Lino Ventura a Jean Gabin), **Idiot** (Idiot; Идиот; 1868; francouzský film z r. 1946: režie Georges Lampin, v hlavní roli Gérard Philipe), **Běsi** (Běsi; Беси; 1871 – 1872), **Výrostek** (Podrostok; Подросток; 1875), **Bratři Karamazovovi** (Brat'ja Karamazovy; Братья Карамазовы; 1879 – 1880; v českém prostředí se román hned několikrát stal námětem pro divadlo: stejnojmennou českou operu složil Otakar Jeremiáš, jenž také napsal s Jaroslavem Mariou libreto, premiéra byla r. 1928 v Národním divadle v Praze; z několika činoherních adaptací vyniká ta, kterou vytvořil Evald Schorm: v 70. letech byla po několik sezon uváděna v pražském Divadle Na zábradlí, od r. 2000 s podobným úspěchem v Dejvickém divadle a v r. 2008 byla zfilmována v česko-polské koprodukcí pod názvem *Karamazovi*: režie Petr Zelenka, roli otce Karamazova hraje Ivan Trojan);

Novela (dílo blízké rozsáhlé povídce, ale méně popisné a více soustředěné na poutavý děj s výrazným zakončením) **Hráč** (Igrok; Игрок; 1866; založeno na autorově vlastní zkušenosti; podle románu stejnojmenná opera: hudba i libreto Sergej Prokofjev, premiéra r. 1929 v Bruselu).